

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1974

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1147

Kitap Adı : Aynülkudât el-Hemedânî'nin Felsefi Görüşleri

Book Title : Philosophical Views of Ayn Al-Qudât Al-Hamadânî

ISBN : 978-625-8910-03-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258910032

Yazar | Author: İbrahim Çınar | orcid.org/0009-0003-1326-4662

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 232 (xiv+218)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ağustos | August 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BBIC: HPDC - İslam ve Arap felsefesi | Islamic & Arabic philosophy

BISAC: PHI022000 - Dini felsefe | Philosophy / Religious

THEMA: QDHK - İslam ve Arap felsefesi | Islamic and Arab philosophy

LC Classification: B741 - İslam/Arap felsefesi | Islamic/Arabic philosophy

DEWEY: 181.07 - İslam felsefesi | Islamic philosophy

WoS Category: WC=Philosophy - Felsefe | Philosophy

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 6.256.1835 - Teoloji | Theology

Scopus Subject Areas: 1211 - Felsefe | Philosophy

Atıf Bilgisi | Cite as: Çınar, İbrahim. *Aynülkudât el-Hemedânî'nin Felsefi Görüşleri*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Aynülkudât el-Hemedânî'nin Felsefi Görüşleri

İbrahim ÇINAR

Yazar Hakkında | About the Author

İbrahim Çınar

1997 yılında İstanbul'da doğan yazar; lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde, yüksek lisansını ise Yalova Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri anabilim dalında “Aynülkudât el-Hemedâni'nin Felsefi Görüşleri” başlıklı teziyle tamamlamıştır. İslam Felsefesi ve Mantık alanlarında çalışmalar yürüten ve Arapça ile Farsça bilen yazarın, çeşitli akademik dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Born in Istanbul in 1997, the author completed her undergraduate education at Istanbul University, Faculty of Theology, and her master's degree in the Department of Philosophy and Religious Sciences at Yalova University with her thesis titled “The Philosophical Views of Ayn al-Qudat al-Hamadani.” Conducting studies in the fields of Islamic Philosophy and Logic, and knowing Arabic and Persian, the author has articles published in various academic journals.

Kitap Hakkında

Aynülküdat el-Hemedânî'nin Felsefî Görüşleri

Mutasavvıf kimliğiyle ön plana çıkan Aynülküdat el-Hemedânî hem tarihi veriler hem de bizzat kendi eserlerinin sunduğu muhteva ışığında, aynı zamanda bir filozof olarak da değerlendirilmelidir. Kendisinin; bilgi teorisi, varlığa ilişkin tasavvurları; âlemin ezelîliği, sudur teorisi, nedensellik, nûr-zulmet diyalektiği, vahdet-i vücûd konularında sistematik olarak aktarmış olduğu görüşleri ve bu hususta ortaya koyduğu özgün kavramsal dünya, onun bilhassa tasavvuf ve felsefe geleneklerini mezceden bir noktaya yerleşmesine neden olmuştur. Aynülküdat'ın bu mezci, zihninin derinliklerinde fitrî bir uyumla vuku bulduğundan, bu sentez yapay bir çaba değil, hakikat arayışının doğrudan ve doğal bir yansıması konumundadır. Aynülküdat'ın, Ebû Hâmid el-Gazzâlî (ö. 505/1111) ile çağdaş olması ve hem İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) şahsına hem de onun el-Hikmetü'l-Meşrikiyye tasavvuruna kendisini oldukça yakın hissetmesi, el-Hemedânî'yi "Gazzâlî sonrası tasavvufun değişimi" etkisiyle sınırlamaya engel teşkil etmektedir. Bu bağlamda Aynülküdat; Sühreverdî el-Maktûl ve Molla Sadrâ profilinde bir mütefekkir veya bir "müteellih hakîm/filozof" olarak hem aklın burhânî düşünme metodu- nu hem de "akıl ötesi tavrı" felsefesinin temel yapı taşları hâline getirmiştir. Bilmek ile idrak etmek arasında derin bir fark gören Aynülküdat, metafiziğe dair hususların akıl tarafından bilinebileceğini, ancak idrake konu olamayacağını düşünmektedir. Nitekim idrak, sadece akıl ötesi bir tavırda/alanda ortaya çıkabilecek bir nitelik arz etmektedir. *Zübdetü'l-Hakâik*, *Temhîdât* ve *Mektûbât/Nâme-hâ* adlı eserlerinde sıklıkla ele aldığı üzere Aynülküdat, filozofların akılsal aşamalarla açıkladığı bilgi ve varlık meselelerini, "nûr" kavramını merkeze alarak yeniden işlemekte ve onu akıl ötesi tavrı ile ilişkilendirmektedir. Bu yönüyle Sühreverdî'nin öncüsü olmasının ötesinde, nûru, vahdet-i vücûdun ana kavramlarından biri hâline getirip onu başlı başına bir teori şeklinde vaz ederek hem Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) ve Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) gibi mutasavvıflar tarafından temsil edilen vahdet-i vücûd anlayışını daha sistematik bir düzleme taşımış hem de bu yönüyle İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) bir nevi habercisi olmuştur. Bütün mümkünlerin bilgisinin ezeli olarak zamandan münezze Tanrı'da sabit hakikatler şeklinde mevcut olduğu ve varlığın varlık olması bakımından bizzat

Tanrı'nın tecellileri/zuhûru konumunda bulunduğu hususlarını kendi kavramsal çerçevesinde kabul etmesi, vahdet-i vücûdu bir nazariye hâline getiren ana noktaları felsefesinde birleştirmiş olması anlamını taşımaktadır. Bu meyanda Tanrısal nûr, bütün mümkünlerin varlık sebebi; ilk varlık/akıl/Nûr-u Muhammedî ise onların istidadı için gerekli olan şart konumundadır. Bu çalışmanın temel amacı, Aynülkudât el-Hemedânî'nin düşünce dünyasında felsefenin nasıl yer bulduğunu ortaya koyarak onun İslâm düşünce tarihindeki “müteellih hakîm” kimliğini belirginleştirmektir. Çalışmada, müellifin *Zübdetü'l-Hakâik*, *Temhîdât* ve *Mektûbât/Nâme'hâ* ve *Şekva'l-Garîb* adlı eserleri temel alınmış ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Aynülkudât'ın sudûr ve ilk akıl konusunu müşahedeye dayalı olarak kabul ettiği, nûr kavramını merkeze alarak vahdet-i vücûdu sistematik bir teoriye dönüştürdüğü ve İbn Arabî öncesi dönemde bu anlayışın kurucu isimlerinden biri olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aynülkudât el-Hemedânî; Sudûr; Nûr Metafizigi; İlk Akıl; Vahdet-i Vücûd

About the Book

Philosophical Views of Ayn Al-Qudât Al-Hamadâni

Ayn al-Qudât al-Hamadâni, who is known in the literature primarily for his identity as a Sufi, should also be evaluated as a philosopher in light of both historical data and the content provided by his own works. His systematically presented views on epistemology, conceptions regarding existence, the eternity of the universe, the theory of emanation (sudûr), causality, the dialectic of light and darkness, and the unity of existence (wahdat al-wujud), along with the unique conceptual world he established in these matters, have placed him at a point that particularly synthesizes the traditions of Sufism and philosophy. Since this synthesis in Ayn al-Qudât occurred with an innate harmony in the depths of his mind, it is not a contrived endeavor but a direct and natural reflection of his quest for truth. The fact that Ayn al-Qudât was a contemporary of Ebû Hâmid al-Ghazâlî (d. 505/1111) and felt very close to the person of Ibn Sînâ (d. 428/1037) as well as his concept of al-Hikmat al-Mashriqiyya prevents confining al-Hamadâni to the influence of “post-Ghazalian shifts in Sufism.” In this context, as a thinker in the mold of Suhrawardî al-Maqtûl and Mullâ Sadrâ, or as a “theosophical sage/philosopher” (muta’allih hakîm), Ayn al-Qudât has made both the demonstrative (burhânî) reasoning method of the intellect and the “stage beyond the intellect” the foundational pillars of his philosophy. Perceiving a profound difference between knowing and perceiving (idrâk), Ayn al-Qudât considers that matters related to metaphysics can be known by the intellect but cannot be the subject of idrâk. Indeed, idrâk represents a quality that can only emerge in a stage beyond the intellect. As he frequently discusses in his works *Zubdat al-Haqâ’iq*, *Tamhîdât*, and *Maktûbât/Nâme-hâ*, Ayn al-Qudât re-processes the issues of knowledge and existence which philosophers explained through rational stages by centering them on the concept of “light” (nûr) and relates it to the stage beyond the intellect. In this respect, beyond being a precursor to Suhrawardî, by elevating light to one of the main concepts of wahdat al-wujud and positing it as a theory in its own right, he both carried the understanding of wahdat al-wujud represented by Sufis such as Bâyezîd al-Bistâmî (d. 234/848) and Hallâj al-Mansûr (d. 309/922) onto a more systematic plane and, in this sense, became a harbinger of Ibn ‘Arabî (d.

638/1240). His acceptance within his own conceptual framework of the notions that the knowledge of all possibilities exists eternally as fixed realities (a'yân al-thâbita) in God, who is transcendent of time, and that existence, insofar as it is existence, is in the position of God's manifestations/appearances (tajalli/zuhûr), signifies his integration of the main points that transform wahdat al-wujud into a theory within his philosophy. In this vein, Divine light is the cause of the existence of all possibilities, while the First Existence/Intellect/Light of Muhammad (Nûr-u Muhammadi) is the condition necessary for their aptitude (isti'dâd). The primary purpose of this study is to reveal the place of philosophy in the thought world of Ayn al-Qudat al-Hamadani, thereby highlighting his identity as a "theosophical philosopher" (muta'allih hakim) in the history of Islamic thought. In this study, the author's works titled Zubdat al-Haqâ'iq, Tamhidat, Maktubat/Nameha, and Shakwa al-Gharib were taken as primary sources, and the literature review method was employed. The research concludes that Ayn al-Qudat adopted the concepts of emanation (sudur) and the First Intellect based on mystical contemplation (mushahada), transformed the unity of existence (wahdat al-wujud) into a systematic theory by centering it around the concept of "light" (nur), and was one of the formative figures of this understanding in the pre-Ibn 'Arabi period.

Keywords: Ayn al-Qudât al-Hamadânî; Emanation; The Philosophy of Illumination; First Intellect; Wahdat al-Wujud

ÖN SÖZ

Aynülkudât el-Hemedânî (ö. 525/1131), metafizik konulardaki görüşleriyle düşünce dünyasının en çarpıcı ve özgün simalarından birisi konumundadır. Etkileyici kişiliği, güçlü hitabeti ve fikirlerindeki berraklık, kendisine Hemedân kadılığının yanı sıra devlet adamlarından da oluşan geniş bir mürit çevresi sağlamıştır. Fakat cesaretle aktardığı düşüncelerindeki sarsıcılık, bazı dinî ve siyasi zümrelerin onun aleyhine ittifak kurmasına neden olmuş ve Aynülkudât'ın öncelikle hapsedilmesine, ardından tarihin gördüğü en büyük fikir cinayetlerinden birisinin işlenmesine sebep olmuştur. Aynülkudât aynı trajik sonu paylaşması bakımından, selefleri Sokrates (M.Ö. 470-399), İbn Mukaffâ (ö. 124/759), Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) ve halefleri Sühreverdî el-Maktûl (ö. 587/1191) ile Nesîmî (820/1417) gibi, katledilmiştir. Henüz otuz üç yaşındayken, ders verdiği medresenin önünde, önce asılmış, ardından, cesedi Hemedân halkının gözü önünde yakılmıştır. Bu çalışma, bir filozof olarak Aynülkudât'ın trajik hikâyesini ve geride bıraktığı entelektüel mirasını, bin yıllık bir tarihsel sürecin ardından yeniden değerlendirmeyi, bu vesileyle onun düşünce dünyasını hak ettiği biçimde hatırlatmayı amaçlamaktadır.

İbn Arabî (ö. 638/1240), Molla Sadrâ (1050/1641) gibi büyük isimler Aynülkudât'a bir hakîm olarak kıymet atfetmiş ve eserlerinde onun düşüncelerini alıntılamıştır. Şüphesiz, Toshihiko Izutsu'nun da ifade ettiği üzere Aynülkudât, İslam felsefesi geleneği tarafından büyük oranda ihmal edilmiş bir isimdir. Bu kanaat, onun *Zübdetü'l-Hakâik*, *Temhidât*, *Mektûbât* ve *Şekva'l-Garîb* adlı eserlerini okuyan herkesin yüksek bir olasılıkla varacağı bir yargı niteliği taşır. Bahse konu ihmal, Aynülkudât'ın tarih içerisinde felsefi kişiliğinin ve düşüncelerinin, tasavvufî yönünün daha fazla ön plana çıkması nedeniyle baskılanması sebebine de dayanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Aynül-

kudât'ın niçin felsefi gelenek içerisinde değerlendirilmesi gerektiği hususu araştırılmış ve onun felsefi bağlamda ele alınabilecek görüşleri analiz edilmiştir. Bunun için öncelikle, onun hayatının ve eserlerinin özelliklerinin detaylarına inilmiş, ardından, kendisinden sonraki düşünce dünyasına etkisi ve felsefeyle irtibatlı olan kişiliği incelenmiştir. Bunun akabinde Aynül-kudât'ın; bilgi teorisi, varlık ve Tanrı tasavvurları, Tanrı-âlem ilişkisi, nedensellik teorisi, peygamberlik ve ölüm ötesi hayat gibi konulara dair kanaatleri, kimi pasajlarda Meşşâî gelenekle mukayese edilerek tetkik edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde değerli fikirleri, yapıcı eleştirileri ve akademik rehberliğiyle tezin şekillenmesine çok önemli katkılar sunan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Emine Taşçı Yıldırım'a; küçüklüğümünden itibaren hem dinî ilimlerde hem Arapça ve Farsça dil öğrenimi hususunda kendisinden ders aldığım ve tez kapsamında Farsça ibarelerin çözümünü konusunda bilgisine başvurduğum hocam Ahmet Gökçen'e; kıymetli katkılarından ötürü Prof. Dr. İbrahim Maraş ve Prof. Dr. Necmi Derin hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, araştırmalarım sırasında el yazması nüshalara ulaşımı kolaylaştırmış olmaları ve incelemelerim esnasında karşıma çıkan sorunlarda sağladıkları profesyonel destek için Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına teşekkür ederim.

Bu süreçte, maddi ve manevi destekleriyle hep yanımda olan annem Hurihan ve babam Selim başta olmak üzere bütün aile fertlerime tek tek şükranlarımı sunarım. Son olarak; bu meşakkatli serüvenin her bir noktasında; ilgisi, sevgisi ve düşünceleriyle desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, iki cihanda yoldaşım, kıymetli eşim Esmâ Nur'a, bana sağladığı huzurlu çalışma ortamı ve sınırsız desteği için minnettar ve müteşekkirim.

30.05.2026
İbrahim ÇINAR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
2. AYNÜLKUDÂT'IN HAYATI, ESERLERİ ve İLMÎ KİŞİLİĞİ	9
2.1. Hayatı	9
2.2. Eserleri	23
2.2.1. Zübdetü'l-Hakâik	28
2.2.2. Temhîdât	34
2.2.3. Mektûbât (Nâme-hâ)	36
2.2.4. Şekva'l-Garîb	38
2.2.5. Risâletü'l-Alâiyye	39
2.2.6. Gâyetü'l-Bahs an Ma'ne'l-Ba's	40
2.2.7. Nühzetü'l-Uşşâk ve Nühzetü'l-Müşâtâk	41
2.3. Aynülkudât'ın İlmî Kişiliği	42
2.3.1. Aynülkudât'ın Etkileri	42
2.3.2. Aynülkudât'ın Felsefî Yönü	52
3. AYNÜLKUDÂT'IN FELSEFİ GÖRÜŞLERİ	67
3.1. Bilgi Teorisi	69
3.1.1. Bilginin Kaynakları	80
3.1.2. Dilin Sınırları	85
3.2. Metafizik	89
3.2.1. Tanrı'nın Zâtı ve Sıfatları	91
3.2.2. Tanrı-Âlem İlişkisi	100
3.2.2.1. Âlemin Ezelîliği: Sudûr Teorisi ve İlk Akıl	102
3.2.2.2. Vahdet-i Vücûd Teorisi	121
3.2.2.3. Nedensellik (İlîyet) Teorisi	144
3.2.3. Nûr ve Aşk Metafiziziği	153
3.2.3.1. Nûr Metafiziziği	156
3.2.3.2. Aşk Metafiziziği	170

3.2.4. Ruh, Kalp ve Nefs	175
3.2.5. Peygamberlik	184
3.2.6. Ölüm Sonrası Yaşam	191
4. SONUÇ	201
KAYNAKLAR	205
DİZİN	215

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
bk.	: Bakınız
b.	: bin, ibn (oğul)
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
TİEM	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
tsh.	: Tashih Eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜYEK	: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerleri
yk.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl
y.y.	: Yayıncı Yok